

THE BEING OF GOD AND THE UNCREATED ENERGIES

Petrov George Daniel

Pr. Acad. PhD. Dr.h.c. Lecturer „Ovidius” University of Constanța

Abstract: The understanding of the raport between the Being of God and the Persons of the Holy Trinity, and the approach to the creation, through grace, as divine uncreated energy, represent the key for the understanding of the real goal of the man as crown of the creation. Without the proper understanding of this raport, the man can loose himself in the multitude of philosophical streams, speaking of God, but not living in Him. Only by knowing the truth of the existence of God, the man understands his duty in this world, to himself and to the other, to reach the deisis through grace. Through the proper understading of the goal of deisis, all the other things of materialism, loose their value, cause „nothing can be given in return for the soul of man” (Mark 8, 37).

Keywords: the being of God; uncreated energy, transcendence, immanence.

Introducere

Prin actul revelației omul cunoaște ceea ce Dumnezeu a decis că îi este necesar pentru mântuire. De aceea, Creatorul tuturor, Se descoperă pe Sine și voia Sa, astfel încât, omul, coroană a creației, să nu rămână departe de Creatorul său. Așadar, din revelație cunoaștem că Dumnezeu este Unul ca esență divină și în același timp Trei ca persoane. Noțiunea de ființă (ousia) a provocat de-a lungul timpului și în special la începuturile Bisericii, numeroase controverse, datorită neînțelegerii tuturor valențelor acestui termen și implicit raportarea lui la Dumnezeu.

În perioada primară a Bisericii, când teologia creștină nu avea o terminologie specifică pentru a putea exprima adevărul revelației în termeni academici, aceasta s-a văzut nevoită să împrumute din terminologia filosofică și să atribuie termenilor un înțeles strict teologic.

Termenul de ființă în cadrul sistemului filosofic aritotelian era destul de ambiguu, în sensul că același termen definea atât ființa dintr-un singur individ, cât și ființa din mai mulți indivizi. Diferența dintre aceste două moduri de ființă era aceea că, cea dintâi, era considerată ființa primă. Pericolul principal era acela de a ajunge în situația de a confunda efectiv ființa cu persoana. Văzând acest pericol, Sfinții Părinți, au fixat prin Sinoade Ecumenice adevărul de credință potrivit căruia Dumnezeu este Unul ca ființă și Același Unic Dumnezeu este întreit în Persoane.

De exemplu Sfântul Atanasie a mărturisit că „Dumnezeu este în trei ipostasuri”¹, prin aceasta dorind să evidențieze că Dumnezeirea, deși unică în esența Sa, subzistă deodată, neîmpărțită, în toate cele trei Persoane.

Datorită utilizării termenilor de către filosofie, exista un raport de sinonimie între ousia și prosopon, adică între fire și ipostas, iar Sfinții Bisericii lui Dumnezeu, după îndelungi dezbateri au reușit să exprime raportul dintre acești termeni, prin raportarea lor la Dumnezeu.

¹ Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarnatione et contra Arianos*, P.G., 26, 1000 B., apud. **Pr. Prof. Dr. Dumtru Stăniloae**, *Ființa și Ipostasurile în Sfânta Treime, după Sfântul Vasile cel Mare*, în Ortodoxia, An XXXI, Nr. 1, București, 1979, p. 54.

I. Transcendența lui Dumnezeu prin Ființa Sa

Dumnezeu, potrivit teologiei ortodoxe, nu poate fi cunoscut în Ființa Sa. El, din această perspectivă, este total ascuns în propria transcendență, căci raționalitatea umană, limitată, nu poate cuprinde nicidecum pe Cel ce există de la Sine și numai prin Sine.

Analiza transcendenței divine din perspectivă filosofică o găsim în multe curente filosofice, chiar și la Kant, care o considera mai presus de orice posibilitate de cunoaștere și înțelegere. De altfel, cum ar fi posibil ca o raționalitate creată, limitată, să poate înțelege Unica Ființă divină?

Sfânta Scriptură evidențiază atât transcendența cât și imanența Creatorului. De aceea uneori afirmă că „Dumnezeu locuiește într-o lumină neapropiată, pe Care nu L-a văzut nimeni dintre oameni și nici nu poate să-L vadă” (I Tim. 6, 16; Ioan 1, 8), prin aceasta evidențind că Dumnezeu nu poate fi cunoscut în Ființa Sa, iar pe de altă parte arată că „cei curați cu inima vor vedea pe Dumnezeu” (Matei 5, 8). De asemenea, există versete în Sfânta Scriptură, care, asemenea celui de la Matei 5, 8, evidențiază posibilitatea cunoașterii lui Dumnezeu de către om. Așadar, la Ioan se spune: „Cuvântul trup S-a făcut și s-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă a Unuia Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr” (Ioan 1, 14). Prin acest verset se evidențiază modul prin care omul, chiar și limitat de granițele raționalității, îl poate cunoaște pe Dumnezeu prin intermediul Persoanelor divine.

Din cele câteva versete prezentate, rezultă că Dumnezeu în ființa Sa este incognoscibil, deci ține de lumea transcendențială, unde, rațiunea umană nu poate ajunge, iar prin relația personală dintre Persoanele Sfintei Treimi și om, și prin lucrările Lor, El este cognoscibil².

Trebuie menționat că nici un sistem filosofic nu a putut explica rațional transcendența lui Dumnezeu, căci un astfel de subiect, pentru a fi descris în cuvinte omenești, trebuie să aibă ca fundament două elemente: revelația și credința. De aceea, ideea de transcendență, pusă în strâna legătură cu imanența, este prezentată numai de teologie.

Filosofia, deși bogată în terminologie, nu s-a putut ridica pe sine la mărimea descoperirii revelației. Lipsindu-i credința, sistemele de filosofie au încercat o pătrundere în acest mister numai prin rațiune, însă, rațiunea fiind limitată, nu a putut vedea lumina credinței.

II. Imanența lui Dumnezeu și apropierea de creație prin intermediul Persoanei

Din perspectivă teologică, pornind de la elementele revelației, primite prin credință, transcendența lui Dumnezeu se descoperă pe înțelesul umanității, prin imanența întrupării Logosului. Din iubire pentru om, Dumnezeu, din veci hotărăște întruparea Fiului, care se realizează „la plinirea vremii” (Gal. 4, 4), acesta fiind actul revelator prin excelență. Dacă în Vechiul Testament revelația se realiza prin intermediul profeților, acum, prin întruparea Logosului, vine în lume Profetul prin Excelență, Fiul lui Dumnezeu, Care descoperă lumii pe Tatăl și pe Duhul.

De altfel nu se poate vorbi despre revelație, fără a implica în mod firesc o terminologie a imanenței. Pentru înțelegerea conform posibilității rațiunii umane, transcendența Creatorului trebuie gândită dincolo de terminologia filosofică, în care totul se rezumă la Cauza primă și la efectele ei. Înțelegerea lui Dumnezeu prin prisma creației, înseamnă o limitare a Creatorului, Care, ar fi putut să fie ceea ce Este și fără creația ex nihilo a lumii.

Pornind de la filosofia lui Platon, Dumnezeu este practic legat de creație, El fiind Cauza Primă a întregii existențe, dar acest curent filosofic nu îl percepe pe Dumnezeu dincolo de

² Pr. Prof. Dr. Isidor Todoran, Arhid. Prof. Dr. Ioan Zăgorean, *Teologia dogmatică*, Ed. IBMBOR, București, 1991, p. 98.

relația cauză-efect. Această relație dintre Dumnezeu și creație duce la pericolul înțelegerii că lumea sau creația ar fi de fapt o emanație din Dumnezeu.

Pentru teologie, creația este separată de Ființa lui Dumnezeu. De aceea Dumnezeu și creația sunt înțelese în termeni diferiți față de filosofie. Creația ex-nihilo nu înseamnă nicidecum că lumea emană din Dumnezeu, ci că ea este creată ca act exterior Lui. Chiar dacă lumea nu ar fi fost creată, Dumnezeu ar fi existat, căci Ființa divină nu cunoaște o cauză. Deși transcendent după ființă, Dumnezeu este imanent prin acțiunile Sale, exprimate exemplar prin intermediul apofatismului dezvoltat de Sfântul Dionisie Areopagitul.

Apofaza definește înscrierea revelației în cuvinte omenești. Apofaza teologiei ortodoxe este prin definiție, una revelată și nicidecum împrumutată din sistemele filosofice. Conform marelui teolog Vladimir Lossky, „Acest Dumnezeu de necunoscut Se dezvăluie și pentru că El își transcede, în existența Sa personală liberă, însăși esența. Prin aceasta El poate să se facă cu adevărat părtaşabil”³. Această credință a putinței lui Dumnezeu de a Se face cognoscibil este fundamentată pe cuvântul Scripturii care spune: „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată, Fiul Cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut” (Ioan 1, 18).

Prin imanența lui Dumnezeu se înțelege actul deplin liber prin care Dumnezeu iese din transcendența Sa ființială și, din iubire, se descoperă persoanei umane prin intermediul Ipostaselor divine. Această coborâre către om, definește marea iubire a Creatorului pentru umanitate, care nu s-ar fi putut ridica pe sine la asemenea înțelegere a Divinității, fără ajutorul harului și fără ajutorul oferit de actul revelator.

Din iubire pentru om, Dumnezeu se descoperă pe Sine, ca Unul după Ființă întreit în Persoane. „În Sfânta Treime, unitatea naturii divine se împletește atât de profund cu Treimea ipostaselor, încât apare ca o Dumnezeire în trei străluciri”⁴.

Prin această apropiere față de creație, Dumnezeu nu se descoperă omului în Ființa Sa. Acest lucru este lesne de înțeles datorită raționalității noastre mărginite care, nu poate cuprinde înfinitatea lui Dumnezeu. Mai mult, dacă Creatorul ar fi cognoscibil în Ființa Sa, atunci îndumnezeirea omului după har, ar fi imposibilă, iar viețuirea pământească și-ar pierde scopul, devenind un nonsens.

Marii teologi care au dezbătut intens subiectul manifestării în lume a Creatorului, pornind de la elementele revelației, au evidențiat că, relația dintre Dumnezeu și lume se realizează prin intermediul energiilor divine necreate, adică a harului. Este de la sine înțeles că, Ființa lui Dumnezeu rămâne pentru umanitate un mister total, de aceea trebuie menționat că, toate atributele pe care i le dăm lui Dumnezeu, fac referire clară la lucrarea Sa și nicidecum la Ființa Sa.

III. Harul, energie divină necreată și importanța sa pentru om

Teologia Ortodoxă a învățat mereu că pentru a putea vorbi despre Dumnezeu este necesar să pornești de la ceea ce cunoști, pentru a te ridica către ceea ce nu cunoști. Așadar, când se pune problema cunoașterii lui Dumnezeu, este important ca procesul de analiză să pornească de la Persoanele Sfintei Treimi, Persoane ce, din iubire pentru om, intră în legătură cu acesta în diferite momente ale istoriei.

Cu alte cuvinte, pentru ca raționalitatea umană să-și permită să gândească la Creator, ea trebuie să înceapă prin elementele pe care le cunoaște din revelație. Pornind de la Persoanele Sfintei Treimi și de la lucrările lor în raport cu lumea, raționalitatea ajutată de har și de

³ Vladimir Lossky, *Teologia Dogmatică*, trad. de Pr. Dr. Cristian Galeriu, Ed. Anastasia, București, 2014, p. 36.

⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, Ed. IBMBOR, București, 2005, p. 129.

credință, poate cugeta, chiar dacă într-o formă limitată, către firea cea Una. Prin aceasta, nu se poate spune că rațiunea ajunge vreodată să cunoască Firea sau Esența lui Dumnezeu, însă această spirație către Absolut este scopul către care întreaga umanitate trebuie să tindă. „De aici rezultă că, demnitatea umană de a fi persoană după rânduiala Creatorului, nu poate fi redusă la noțiunea de individ, noțiune ce din perspectivă teologică aduce o diminuare majoră a valorii persoanei”⁵.

Cunoașterea pe baza revelației și a credinței, a Persoanelor Sfintei Treimi, se realizează tot din iubire, căci Dumnezeu, în deplină libertate, fără vre-o constrângere, se descoperă pe Sine umanității. Chiar dacă, ca Fire rămâne total incognoscibil, totuși ca Treime de Persoane, Dumnezeu se descoperă tuturor și lucrează în lume prin harul Său și prin dovada iubirii Sale: providența.

Din referatul Biblic vedem că, descoperirea lui Dumnezeu începe prin glasul Tatălui Care ni-L descoperă pe Fiul zicând: „Acesta este Fiul Meu Cel iubit, în Care am binevoit; pe Acesta să-L ascultați” (Matei 17, 5). Apoi Fiul face cunoscut pe Tatăl, pe Care îl și roagă să trimită în lume pe Duhul după slăvita Sa înălțare (Ioan 14, 26), iar Duhul, coboară la Cincizecime peste Sfinții Apostoli pentru a aduce în lume tot adevărul: „Și Eu voi ruga pe Tatăl și alt Mângâietor vă va da vouă ca să fie cu voi în veac, Duhul Adevărului, pe Care lumea nu poate să-L primească, pentru că nu-L vede, nici nu-L cunoaște; voi Îl cunoașteți, că rămâne la voi și în voi va fi!” (Ioan 14, 16-17).

Deși există numeroase lucrări ale harului, din perspectivă ortodoxă, Dumnezeu este Cel care lucrează. Harul prin sine însuși, deși este energie necreată, nu poate avea o lucrare proprie, ci este numai un mijloc prin care Însuși Creatorul poartă de grijă creației Sale.

Lucrarea personală a fiecărui Ipostas în parte, nu produce o separație, o împărțire a Firii divine, căci aceeași Unică Fire este în același timp și neîmpărțită în Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Totalitatea numelor prin care noi socotim că îl prezentăm pe Dumnezeu, sunt de fapt nume pe care le dăm lucrărilor Sale. Astfel totalitatea atributelor divine, precum înțelepciunea, dreptatea, bunătatea și toate celelalte, sunt denumiri ale lucrării Creatorului.

Dumnezeu în Ființa Sa incognoscibilă nu poate fi denumit. De aceea, raționalitatea umană s-a limitat în a denumi lucrările Sale. Prin faptul că teologia ortodoxă se raportează la Dumnezeu ca Treime de Persoane, practic se fundamentează întreaga teologie a energiilor divine. „Un Dumnezeu într-o persoană ar fi inferior omului, căci oamenii sunt capabili de a arăta comuniunea iubirii, adică absolutul existenței, comuniune superioară iubirii egoiste a unui dumnezeu mono-personal”⁶.

IV. Teologia energiilor necreate

Subiectul harului sau a energiilor necreate a reprezentat un punct greu de explicat al teologiei Ortodoxe. De-a lungul vremii, au existat multe erezii care, neînțelegând această doctrină, au ajuns să considere harul un simplu simbol.

Cel mai mare teolog care a elaborat o teologie a harului a fost Sfântul Grigorie Palama. Desigur că au mai scris și alți Sfinți Părinți, însă el este cel care s-a aplecat asupra acestei teologii în măsura cea mai înaltă.

Au existat numeroase erezii cu privire la acest capitol teologic, erezii care evidențiau harul ca pe un simbol al Dumnezeirii. De exemplu, lumina pe care Fiul lui Dumnezeu o arată ucenicilor pe Tabor, este considerată de către unii ca un simplu simbol. De aceea marele

⁵ Pr. Conf. Univ. Dr. Nicolae Brînzea, Pr. Asist. Dr. Petrov George Daniel, *Person versus individual from the religious perspective in a globalised and multicultural society*, European Journal of Science and Theology, December 2019, Vol.15, No.6, p. 94.

⁶ George Remete, *Suferința omului și iubirea lui Dumnezeu*, Ed. IBMBOR, București, 2005, p. 23.

Palama evidențiază, pornind de la experiența isihaiștilor, care se îndeletniceau cu rugăciunea inimii, sau mai bine spus cu coborârea minții în inimă, că, lumina de pe Tabor, este de fapt energia necreată care provine din Ființa lui Dumnezeu. Aceasta nu are un ipostas, deci toate lucrările divine, deși se realizează prin aceste energii, ele se fac numai de către Dumnezeu.

Cum era firesc, Hristos pe Tabor arată ucenicilor ceea ce era, și nicidecum nu primește ceva din ce nu avea. Singurul motiv pentru care Hristos nu și-a arătat slava Sa în preajma oamenilor, a fost incapacitatea acestora de a suporta o astfel de vedere.

Așadar, Ființa divină, Una în trei Ipostasuri, lucrează permanent prin intermediul acestor energii necreate ce izvorăsc din Ființa comună a celor Trei Persoane divine. Trebuie menționat că, deși nu este creată și prin faptul că izvorăște din Ființa cea Una, nu înseamnă că harul ar fi o emanație din Dumnezeu.

Întreaga teologie despre har, ca energie necreată, are la bază revelația și implicit trăirea duhovnicească a părinților. Acești mari trăitori ai Ortodoxiei reprezintă modelul nostru de azi, model prin care înțelegem că trăirea în Hristos, aduce cu sine ridicare omului la îndumnezeirea după har, iar această stare de îndumnezeire este motivul pentru care Hristos a îmbrățișat crucea.

Așadar harul divin, sau energia necreată este modalitatea prin care Dumnezeu interacționează cu creația. Pornind de la ideea că Ființa divină nu se poate denumi, deoarece raționalitatea umană nu o poate înțelege în esența sa, rezultă că toate denumirile pe care omul i le atribuie lui Dumnezeu fac referire în special la lucrarea Sa prin energii necreate⁷.

Concluzii

Importanța deosebită a acestei teologii pentru viața duhovnicească a omului contemporan constă în aceea că, de înțelegerea corectă a ei depinde atingerea scopului prim al omului. Nu se poate atinge acest scop, pe pământ, fără ajutorul energiilor necreate. Cu alte cuvinte, îndumnezeirea omului după har (II Petru 1, 4), și vederea slavei lui Dumnezeu, nu se poate realiza decât printr-o creștere reală a omului în asemănarea cu Dumnezeu.

BIBLIOGRAPHY

***Sfânta Scriptură sau Biblia, Ed. IBMBOR, București, 2002.

1. Brînzea, Pr. Conf. Univ. Dr. Nicolae, Pr. Asist. Dr. Petrov George Daniel, Person versus individual from the religious perspective in a globalised and multicultural society, *European Journal of Science and Theology*, December 2019, Vol.15, No.6.
2. Hierotheos, Mitropolit de Nafpaktos, *Sfântul Grigorie Palama Aghioritul*, vol. I., Ed. Bunavestire, Bacău, 2000.
3. Lossky Vladimir, *Teologia Dogmatică*, trad. de Pr. Dr. Cristian Galeriu, Ed. Anastasia, București, 2014.
4. Popescu, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Iisus Hristos Pantocrator*, Ed. IBMBOR, București, 2005.
5. Remete, George, *Suferința omului și iubirea lui Dumnezeu*, Ed. IBMBOR, București, 2005.
6. Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Ființa și Ipostasurile în Sfânta Treime*, după Sfântul Vasile cel Mare, în *Ortodoxia*, An XXXI, Nr. 1, București, 1979.
7. Todoran, Pr. Prof. Dr. Isidor, Arhid. Prof. Dr. Ioan Zăgrean, *Teologia dogmatică*, Ed. IBMBOR, București, 1991.

⁷ Hierotheos, Mitropolit de Nafpaktos, *Sfântul Grigorie Palama Aghioritul*, vol. I., Ed. Bunavestire, Bacău, 2000, p. 260.